

אשכולות

הצילון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

הכרובים ומשמעותם

איתמר פרץ (א')

פרשת תרומה
גליון 491 | ד' באדר א' תשע"ט
(שנה שלוש-עשרה)
כניסת שבת 16:58
צאת שבת 17:59
סוּזַק"ש מג"א 08:30

פרשתנו, פרשת תרומה, והפרשה הבאה, תצוה, עוסקות בעיקר בענייני המשכן בנייתו והלכותיו. ברצוני להתמקד מעט בעניין הכרובים המופיע בפרשה. כידוע, הכרובים היו שתי דמויות בעלות פני תינוק וכנפיים (כך מסביר רש"י), אשר עמדו על ארון הברית.

עוד ידוע הדבר, שהכרובים מסמלים את הקשר בין הקב"ה ובין עם ישראל, וכך אומרת הגמרא במסכת ב"ב (צט ע"א) שבזמן שישראל עושים רצונו של מקום "פניהם איש אל אחיו" (שמות כה, כ) וכאשר אין עושים רצונו של מקום - "ופניהם לבית" (דברי הימים ב' ג, ג).

ישנן מספר שאלות העולות מהשוואה זו של הכרובים לקשר בין ישראל לקב"ה: **ראשית**, מה משמעותן של הכנפיים שהיו לכרובים? **שנית**, למה באמת כתוב בתורה "ופניהם איש אל אחיו", הרי בשום מקום לא מצינו השוואה של 'אחים' בין ישראל לקב"ה [אלא של אב ובנו או מלך ועבדים]. **ועוד** יש לשאול מה משמעות פני התינוק שהיו לכרובים?

לענ"ד, משלוש שאלות אלו ניתן להבין שלושה עניינים שקשורים למשכן ולמקדש.

נראה שאפשר אולי להסביר את משמעות הכנפיים, שהיא גופא משמעותו של בית המקדש. כלומר בפרשת יתרו קיבלנו את התורה ובעצם קיבלנו את 'נשמת האומה', ולאחר מכן - בפרשת משפטים קיבלנו את לבושי התורה ופרטיה, כנגד הנפש. כעת אנו עוסקים בבניין המשכן, שהוא כנגד הרוח, שהרי הוא דבר רוחני אך קיים במציאות כאשר המטרה היא להעלות את הנפש כמה שיותר לקדושה. כמו כן בית המקדש ועל כן הכנפיים רומזים לעניין זה.

לשאלה השנייה אפשר לומר שבאמת מה שמופיע כאן הוא הקשר בתוך עם ישראל עצמו, אבל מתוך כך ניתן לדעת מה הקשר בין ישראל לקב"ה, כמו שאומרת המשנה באבות: "כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו" - ובאמת נראה שבית המקדש הוא מקום של שלמות של בין אדם לחבירו, שהרי דוד המלך לא יכול היה לבנות את בית המקדש מחמת שהיה דם על ידיו, וזאת למרות שלא היה לו חטא בכך והכול מוצדק, ובכל זאת ה' אומר לו שבנו יבנה את הבית (ועוד, שבית המקדש השני נחרב על שנת חנים דווקא, ויש עוד הרבה דוגמאות).

לשאלה השלישית נקדים את המחלוקת הידועה (ברכות לה ע"ב) בין רשב"י לבין רבי ישמעאל, אם אדם יכול גם לעבוד לפרנסתו בנוסף ללימוד התורה. רשב"י סובר שלא, והוא טוען שבזמן שאין עושים רצונו של מקום מלאכתו נעשית ע"י עצמו, שנאמר: "ואספת דגנך". והתוס' שם תמהו, הרי פסוק זה מופיע דווקא כאשר הם כן עושים רצונו של מקום שנאמר: "והיה אם שמוע תשמעו" - וא"כ איך הביא מכאן הוכחה לזמן שאינם עושים רצונו של מקום? ותירצו התוס', "דמיירי ודאי שעושים רצונו, אבל אין עושים רצונו כל כך, דאינם צדיקים גמורים" (ולכן גם היו צריכים לעבוד בעצמם).

אולם הנצי"ב בהרחב דבר בפרשתנו (כה, כ) מתקשה בפירוש זה, להעמיד שלא היו צדיקים גמורים, כי כתוב בפירוש "שמוע תשמעו". ולכן האריך לבאר, שמדובר שם באנשים העדיפו יותר מידי את התפילה על פני לימוד התורה, ואוהב ה' שיערים המצויינים בהלכה יותר ממשכנות יעקב בעבודה, עיין שם. אולם לענ"ד גם זה מעט תמוה, שא"כ היה לתורה לומר שאינם עושים רצונו של מקום. [ויש פירוש של בעל נפש החיים (שער א פרק ח) שכאן מיירי ביחידים שצריכים כל זמנם לעסוק בתורה בלבד, ולכן באמת חטא הוא להם אפילו שעובדים קצת].

לפי דעתי ההסבר הוא לפי הגמ' במסכת נדה (סא ע"א) שאומרת מצוות בטלות לעתיד לבוא, ומסבירים שאין הכוונה שלא תהיה תורה לעתיד לבוא חלילה, אלא שנעשה את המצוות מתוך רצון ולא מתוך ציווי.

ולכן אם נדייק כתוב "כאן שאין עושים רצונו של מקום" - כלומר באמת הם מקיימים את המצוות, אבל לא מתוך שזה רצון הקב"ה, אלא מתוך חיוב (ואולי לזה התכוונו התוס'). ואם כן אפשר לשוב לשאלה ששאלנו ולומר, שפרצוף תינוק רומז על כך, שהרי כל מה שתינוק עושה הוא עושה מתוך רצון שלו ובלי שיקולים חיצוניים, ולדבר זה רומזים פני התינוק.

יהי רצון שיתקיים מה שכתוב בזהר (זהר חדש בפרשתנו) "עבדו את ה' בשמחה" - בשמחתם של שני הכרובים, ויבנה בית המקדש במהרה בימינו אמן.

למנוח

לר' אמיר כרמי
לרגל הולדת הבן

קוד באתר: 8418

העלון יוצא לאור ע"י
ישיבת כרם ביבנה
www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:
eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות
איתאל סופר
שלמה שינובר, יצחק שיבני

ובשפת אמת (על התוס') כתב, שאין נכון לעשות משתה ושמחה ב"ד וט"ו באדר א'. ע"ש שהאר"י, ובסו"ד כתב: "ולפ"ז אפשר דאין נכון לעשות סעודת פורים באדר א', כיון דבדיעבד יצא, א"כ עי"ז פוטר עצמו מסעודת פורים דשני שהיא העיקר, רק באופן שלא יכוין לפטור מצות סעודת פורים, אכן הרא"ש פ"י דהא דבהספד ותענית אסורין בשניהם היינו דוקא אם קראו המגילה גם בראשון ונתעברה השנה ע"ש, אבל לשון הברייתא ושון בהספד ותענית שאסורין לא משמע כן, דהא לראב"י פשיטא דלעולם אסור בראשון דהא לדדיה גם המגילה קורין בראשון לכתחילה..." עכ"ל.

איברא, שגם לנדון זה התייחס בספר שלמי תודה הנ"ל, וכתב (בתחילת דבריו שם): "ולכאורא י"ל הא דלענין משתה ושמחה שוין היינו דאם עשו משתה ושמחה בראשון א"צ לעשות בשני, וכמ"ש לענין סדר פרשיות, אלא דזה ליתא, דאי מפרשינן הכי היכי קאמר ואיבע"א לעולם רשב"ג וכו', דאכתי תיקשי ממשתה ושמחה, אלא ע"כ הא דדייקינן לענין משתה ושמחה זו"ז שוין היינו דנוהג בשתייהם וכמו לענין הספד ותענית". ע"כ. ונראה דכוונתו לדחות סברת השפ"א הנ"ל, שהעושה משתה ושמחה בראשון נפטר מלעשות בשני.

אגב אורחא, ראיתי בקונטרס שירת הלוי לגרמ"מ שולזינגר (סי' א) שכתב, דלכאורה לא שייך כלל להוכיח שיש להרבות שמחה גם באדר ראשון מהא דלא תנן "שמחה" במשנה במגילה (בהשוואה בין אדר"ר לאדר"ש), דשמא המשנה אינה סוברת כלל את מימרת האמוראים משמיה דרב שיש להרבות שמחה בחודש אדר, שהרי אין לזה מקור מהתנאים.

אמנם הדיוק שכתבו התוס' כדעת ה"ש נוהגין" נכון הוא, שמנהגם היה לעשות "משתה ושמחה" ב"ד אדר ראשון, ומצוות משתה ושמחה נכתבה במגילה עצמה כאחת ממצוות הפורים, ולזה שפיר יש ראייה, מדקאמר במתני' אלא מקרא מגילה ומתנות לאבינונים, מכלל דלענין משתה ושמחה זה וזה שוין, ופשוט (ועכ"פ התוס' דחו מה"ד בגמ' דלענין הספד ותענית זה וזה שוין, מכלל דשמחה ומשתה ליכא וכו').

הרמב"ם (פ"ב מהל' מגילה ה"ג) פסק להלכה: "ושני הימים (י"ד וט"ו) אסורין בהספד ותענית באדר הראשון ובאדר השני". אמנם בטור סוף או"ח (סי' תרצז) כתב: "יום י"ד וט"ו שבאדר הראשון מותרים בהספד ובתענית", והיא דעת הרא"ש (פ"ק דמגילה סי' ז), ואח"כ הביא הדעה החולקת: "ובספר המצוות כתב שאסורין בהספד ותענית בכל השנים אף על פי שלא קראו המגילה, וכן יראה מדברי הרמב"ם ז"ל, וכן כתב הר"י ז"ל שצריך להרבות בו בסעודה ב"ד, אבל בט"ו כתב שאין צריך להרבות בו בסעודה. וא"א ז"ל כתב כסברא ראשונה".

ומרן בשו"ע (שם) הביא שתי הדעות לענין הספד ותענית, והגיה הרמ"א: "והמנהג כסברא הראשונה. י"א שחייב להרבות במשתה ושמחה ב"ד' שבאדר ראשון (טור בשם הר"ף) ואין נוהגין כן, מ"מ ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירים; וטוב לב משתה תמיד' (משלי טו, טו) (הגהות מיימוניות בשם סמ"ק)". ע"כ. ובבאר היטב (סק"ב) ציין לדברי הגמ"י המובא בב"י, דדוקא ב"ד אדר"ר יש נוהגים להרבות בסעודה, אך בט"ו בו לא,

* שאלה: בשנה מעוברת, כגון שנה זו, האם דין ריבוי השמחה בחודש אדר - שיש לו כמובן השלכות הלכתיות (כמבואר בתענית כט ע"א-ע"ב) - שייך אף באדר הראשון, או רק בשני, בו מציינים את חג הפורים על כל מצוותיו.

תשובה: תנן במגילה (ו' ע"ב): "אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה, ומתנות לאבינונים". וכוונת המשנה על יום י"ד וט"ו באדר. ובפשוט משמע, ששאר דברים שייכים גם באדר ראשון. והגמ"ש שם דנה בזה, ובהמשך מובא בשם רבי יוחנן שהלכה כרשב"ג שאמר משום רבי יוסי "אף קורין אותה באדר השני, שכל מצות שנוהגות בשני אין נוהגות בראשון", וסברתו היא שדרש מהפסוק "בכל שנה ושנה" - מה כל שנה ושנה אדר הסמוך לניסן - אף כאן אדר הסמוך לניסן.

והתוס' שם (ד"ה ור"א ב"ר יוסי) כתבו: "ויש שנוהגין לעשות ימי משתה ושמחה בארבעה עשר ובחמשה עשר של אדר הראשון, וריהטא דמתניתין נמי משמע כן, מדקאמר אלא מקרא מגילה בלבד ומתנות עניים, מכלל דלענין משתה ושמחה זה וזה שוין. ולא נהירא, דהא אמרינן בגמרא הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין, מכלל דשמחה ומשתה ליכא, דע"כ לא תליא הא בהא, דאי תליא הא בהא לאשמעינן דמשתה ושמחה נהגו בהו וממילא נאסר בהספד, דהא הימים האמורים במגילת תענית האסורים בהספד אין בהן משתה ושמחה. וכן הלכה, שאין צריך להחמיר לעשות משתה ושמחה באדר הראשון".

והנה בעיקר דברי התוס' לכאורה צ"ע, שהנוהגין לעשות משתה ושמחה ב"ד וט"ו של אדר"ר דייקו כמנהגם מלשון המשנה וכו"ל, ומאיך התוס' דייקו להיפך מדברי הגמ"ש "הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין", וא"כ קשים שני הדיוקים אהדדי, ומהא ליכא למשמע מינה.

וראיתי בשו"ת כתב סופר (יו"ד סי' קלו) שהזכיר סתירה זו, אך קודם לכן הביא דברי הרמב"ם (פ"ב מהל' מגילה ה"ז) "מוטב לאדם להרבות במתנות אבינונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים" וכו', ומזה הוכיח דליכא מצוות שמחה באדר"ר, וז"ל: "והיום ביום טוב פורים קטן אמרתי לפרש על פי דברי רמב"ם הלכות מגילה... היוצא מדבריו, כי עיקר מצות מתנות לאבינונים כדי לשמח לבבם של אבינונים, ואין שמחה לנותן יותר מזה ממה שמשמח לב אחרים, ולכן מוטב שימעט בסעודתו ולהרבות במתנות לאבינונים תגדל שמחתו עי"ז, וכי כן מדקתני במתני' אין בין אדר ראשון לאדר שני אלא קריאת המגילה ומתנות לאבינונים, ממילא נשמע דליכא מצות שמחה באדר ראשון, דאם היה מצוה בשמחה ומשתה היה חייב ביותר במתנות לאבינונים שהיא השמחה הגדולה יותר".

והוסיף והעלה את הסתירה בין דיוקי התוס', כדברינו הנ"ל: "ולא כדדייקו התוספות ממתניתין דלענין משתה ושמחה זה וזה שוין, ומלשון הגמרא הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין, משמע דדוקא לענין הספד ותענית ולא לענין משתה ושמחה, וקשה הדיוקים אהדדי. אבל לדברי הרמב"ם ניחא. ורמב"ם לא כתב מזה כלל, שלא מפורש בגמרא, וממילא נשמע כיון שכתב שאין חיוב במתנות לאבינונים כ"ש וקל וחומר שאין חיוב במשתה ושמחה לעצמו". עכ"ל. ולפ"ז אכן צ"ע בדברי התוס'.

והנה בספר שלמי תודה (לרבי שלמה דאנה, על התוס' הנ"ל) כתב בקצירת האומר: "ולפי מאי דמסקו דאין צריך לעשות משתה ושמחה בראשון צ"ל דמשתה ושמחה הם בכלל מאי דקתני מתנות לאבינונים וכן משלוח מנות וכמו שכתבנו דהשתא אתיא מתניתין שפיר כרשב"ג ועיין בהר"ן ז"ל". עכ"ל. והמעין ישר יחזו פנימו, שבא בשורות אלו ליישב את הסתירה הנ"ל בין דיוקי התוס', דלמסקנת התוס' דא"צ לעשות משתה ושמחה באדר"ר, א"כ צ"ל דמ"ש במשנה "אלא מקרא מגילה ומתנות לאבינונים" הוא כולל גם דין משתה ושמחה (ומשלוח מנות), ומיושב שפיר.

¹ עי' בפמ"ג (א"א סק"א), דדוקא ב"ד אבל לא בט"ו, אף לבני כרכים המוקפים חומה, וכ"כ במ"ב (סק"ד). אמנם בא"ר (סק"ב) כתב דמשמע שיש להרבות אף בט"ו, ושכן משמע במנהגים [סוף מנהגי פורים]. "אבל לשון רמ"א ומכל מקום חייב להרבות ב"ד וכו', משמע אבל לא בט"ו. ואפשר שכלל במה שסיים וטוב לב משתה תמיד [משלי טו, טו]. עכ"ל. וע"ע בספר חזון עובדיה פורים (עמ' רי, דיני מצוות שמחת הפורים הערה לה) שנקט כן להלכה שיש לעשות קצת משתה ושמחה ביום פורים קטן ואף בשוין פורים קטן, והביא משו"ת יוסף אומץ (יופא, סי' תתשו), שירבה בפורים קטן בסעודה ויכוון לשם שמים. ע"ש. וראה בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' נח) שכתב לתמוה על הפמ"ג הנ"ל, וכתב בשם ספר ביורו הלכה שעיקר דברי הרמ"א מחודשים, ודין משתה ושמחה באדר"ר אינו ברור כ"כ, ועכ"פ ודאי שכוונת הרמ"א לבני עיירות שבחול, אך בני הכרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן-נון ירבו בט"ו. וע"ש שהאר"י בזה.

וטעמא משום דאמר תלמודא (מגילה שם) אין בין י"ד שבאדר הראשון וכו' ולא הזכיר ט"ו. אך הב"י סיים דשמא נקט יום י"ד משום שהוא עיקר.

ועל דברי מור"ם שהביא האי קרא 'וטוב לב משתה תמיד', כתב הט"ז (סק"ב) "ושפיר מסיים רמ"א כאן וטוב לב משתה תמיד". ובשע"ת (סק"ב) ביאר: "לפי שרצה לסיים בדבר טוב ודבר נקט לישנא מעליא דקרא לצחות, 'וטוב לב', דהיינו שטוב שיעשה בב' האדרים משתה **אפשר שזה כוונת הט"ז** מה שכתב ושפיר מסיים הרמ"א כו', וכוונתו כמ"ש".²

ובהגהות לספר תשב"ץ קטן (סי' קעח) כתב: "מיהו כבר נהגו רבותינו לעשות פורים באדר ראשון ב"ד בו לענין אכילה ושתייה ולעשות סעודה גדולה... ודקדקו רבותינו שבדורות האחרונים כיון דלענין הספד ותענית זה וזה שוין א"כ יש להרבות בסעודה בארבעה עשר של אדר ראשון כמו בארבעה עשר של אדר השני. וכן היה רגיל רבינו יחיאל מפרי"ש להרבות בשמחה ובסעודה בארבעה עשר של אדר ראשון ולהזמין בני אדם עמו, כדמשמע נמי לשון המשנה דאין בין וכו'. מיהו סעודה גדולה א"צ לעשות". והובא בט"ז (סי' תרצו סק"ב) ובשע"ת (שם, שם) ובמ"ב (שם סק"ה).

והנה, רש"י בתענית שם (ד"ה משנכנס) כתב, דהטעם שמרבין בשמחה לפי ש"ימי נסים היו לישראל: פורים ופסח", ולכאורה מכאן ראה דדוקא באדר ב' שמצוות הפורים חלות בו, ולא באדר א'. ואכן כך דייק בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' פח) וע"כ כתב שמרבין בשמחה רק באדר שני. וכן כתב הגר"ש וואזנר שליט"א בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' קה אות ג) וז"ל: "ובענין משנכנס אדר מרבין בשמחה, ודאי פשטות ההלכה רק מאדר ב', דהא כתב רש"י תענית כ"ט משנכנס אדר, ימי נסים היו לישראל פורים ופסח, וזה באדר ב' דאין בין ראשון לשני אלא מקרא מגילה כפ"ק דמגילה". עכ"ל. ולא זכר שר שכן דייק הריעב"ץ הנ"ל. ואחר זמן ראיתי שהעיר לו כן הגרמ"מ שולזינגר בקונו' שירת הלוי (סי' ב).

והוסיף וכתב בשבה"ל שם: "ועיין בשפת אמת תענית שם שכתב דגורם שמחה באדר ע"י באחד באדר משמיעים על השקלים והתחדשות הקרבנות, וזה ודאי לא היה אלא באדר שני ואכמ"ל". וכן הביא משמו בקונט' מבית לוי (הל' פורים, שנה מעוברת, אדר ראשון, סעיף א). וכ"כ הגר"ח פלאג'י בספרו מועד לכל חי (סי' לא אות נב, מסיודור בית עובד דף קעז ע"ב), וכן בשו"ת תשובה מאהבה (ח"ב סי' שא), וכן ראיתי בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שמרבין בשמחה דווקא באדר שני. ומ"מ שבט הלוי שם ציין בסוף דבריו: "אבל אית דמוסיפין שמחה מאד"א, וטוב לב משתה תמיד".

ונראה להוכיח בדעת כמה אחרונים שסברו שיש להרבות בשמחה גם באדר א', שבתאריך המצוין בתשובותיהם כתבו "אדר ראשון שמרבין בו שמחה". וזה יצא ראשונה - בשו"ת חתם סופר (ח"ה סי' כ) בסוף התשובה: "ואחתום בברכה... כאור בקר ליום ג' שנכפל בו כי טוב א' דר"ח אדר ראשון שמרבין בו שמחה לסדר ושכנתי בתוכם תקפ"ט לפ"ק". ושור"ר שכן דייקו בספר ישועת דניאל (גולדשמיט; סי' תרפו סעי"ג), והגרש"א שטרן במאמר בתוך ספר שנת העבור והלכותיה (חלק בירורי השיטות, אות ט) ובספר בירורי חיים (סגל; ח"ג סי' כג). ואף שאפשר לומר שהחת"ס כתב כן לפום ריהטא ולא נחית להכריע בזה, הנה בספר בירורי חיים שם הראה, שהחת"ס אזיל לשיטתו בהגהותיו למגילה (ו ע"ב) ובשו"ת (חאו"ח סי' רח, ד"ה ומ"ש דפורים; חיו"ד סי' רלג, ד"ה וכבר הארכת), שכתב שהחיוב לעשות זכר לנס הוא מן התורה, וע"כ אסרו בהספד ותענית, אך לא שייך בזה דין זריזין מקדימין, ולכן שאר מצוות הפורים אינן נוהגות אלא באדר השני, ע"ש.³ וכן סובר הגר"א (או"ח סי' תקסח סעיף ז).

ואין לומר שהחת"ס לא ראה את דברי הרב יעב"ץ, שהרי הביאו במקום אחר (או"ח סי' קס), בתשובה שנכתבה בשנת תקע"ו, והנה בשנת תקפ"ט חתם כנ"ל, שמרבין בשמחה באדר ראשון, ומוכח דלא סבירא ליה לדיוקו של היעב"ץ מדברי רש"י. וכ"כ בקונו' שירת הלוי (סי' ב) בדעת החת"ס. וכן ראיתי בליקוטי שיחות מליובאוויטש (מועדים - חודש אדר, שער ההלכה, סי' ב; תצה - ז' אדר, אות ד) שיש להרבות בשמחה אף באדר ראשון, וכתב שאין ראה מדברי רש"י בתענית הנ"ל, ע"ש. ונדפסו דבריו אלו במקומות רבים (ראה שערי המועדים חודש אדר אות ג, תורת מנחם התועדויות ועוד).

ועוד כיצא בזה מצאנו בשו"ת משנה הלכות (ח"ב סי' ו) שכתב בתחילת מכתבו: "א' ר"ח אדר ראשון שמרבין בשמחה ואין שמחה כהתרת הספיקות, התשמ"ט". ועוד לו במק"א (חט"ז סי' לב): "ט"ז לחדש אדר ראשון שמרבין בשמחה... התש"ס".

בספר חשוקי חמד (מגילה ו ע"ב) דן אימתי יש להרבות בשמחה, וכתב בשם הגר"ש דבליצקי שדין זה תלוי בב' הדעות שהביא הרמ"א (בסי' תרצו) אם יש להרבות בסעודה בפורים קטן. ובשם חמיו הגר"ש אלישיב כתב, שיש להרבות דווקא באדר שני, ושכן משמע בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קסג). אך שוב כתב דנראה דלענין שמחה מודה החת"ס שיש גם באדר ראשון ממש"כ בשו"ת שם (ד"ה ובדרוש אגדה) וכן הביא את הדיוק מלשונו הנ"ל. ולמסקנא כתב דלחת"ס "אולי" מרבין גם באדר, ונשאר בצ"ע. עכ"ד. ולכאורה לפי כל הנ"ל בדעת החת"ס, מוכרח דס"ל שמרבין בשמחה אף באדר שני, ואין כאן בית מיחוש.

והנה, מש"כ בשם חמיו שיש להרבות דווקא באדר שני, זה צ"ע, שבקונטרס הליכות והנהגות כתב בשם הגר"ש, שיש מצווה להרבות בשמחה אף באדר.

וכן בדעת הגר"ח קניבסקי שליט"א ראיתי שמועות סותרות. בספר ישמח ישראל (שם) כתב משמו, שבפשטות דין שמחה הוא רק באדר שני, ע"ש. מאידך, בדרך שיחה (פרשת מקץ, עמ' קפח) נשאל בענין זה והשיב, שלכתחילה יש להרבות גם באדר (ודיוקו מדברי הרמ"א, הובא לעיל, שירבה קצת בסעודה ב"ד אדר, כדעת המחמירים).

ועוד האריך בזה הגר"א שלזינגר בשו"ת שואלין ודורשין (ח"ד סי' מב), והיא לו נדפסה בספר אלה הם מועדי (פורים, סי' פב), וע"ע בס' שערי ימי הפורים (שער א, פרק א, אות יז-יח).

בספר שקל הקודש הל' קידוה"ח (פ"ד ה"א) הביא דברי החזקוני, שמזל דגים הוא באדר הראשון, ובשני אין מזל, דלא כהלבוש שכתב להיפך. וכתב בספר ברכת אברהם (מגילה ו ע"ב, אות יא) שלפי שיטת החזקוני יש ראה לשיטת החת"ס שמרבין בשמחה באדר, שהרי אמרו בגמ' "ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה", והמזל הטוב נמצא באדר הראשון דווקא.⁴

ומאידך, בספר נטעי גבריאל (פורים פ"א הערה ג) רצה להוכיח מדברי הלבוש הנ"ל (שמזל דגים רק באדר ב') שיש שמחה רק באדר שני.⁵ וכתב בס' ישמח ישראל (לר"י תנחום דרדק; פ"ב סעי"א הערה 30) דצ"ע ממ"ש ר"א כי-טוב בספר התודעה (פרק י', חודש אדר, עמ' רמב) שמזל חודש אדר נקרא "דגים" בלשון רבים, לפי שבשנה מעוברת נמצא מזל דגים בשני חדשי אדר, ולפ"ז בשני החדשים יש לנהוג בשמחה במדה שווה. וע"ע בספר באר יצחק (עניינים באו"ח, סי' מב).

הפחות לאוסרו בהספד ותענית, א"כ מחוייבים לעשות מיד באדר הראשון משום אין מעבידין על המצות... אך מה שהוספנו אנתנו מגלה ושמחה ומשלוח מנות אנתנו קובעים ביום המובחר בשני למיסמך גאולה לגאולה". ומשמע שהשמחה דווקא באדר שני למסמך גאולה לגאולה, ואילו באדר"ר שייך רק האיסור בהספד ותענית. וצ"ע.

⁴ אמנם פשוט הוא שאין לומר לפ"ז דבאדר שני אין להרבות שמחה, כי ס"ס מצוות הפורים נעשות בו.

⁵ אמנם בהלכה שם (ה"א) כתב שנוהגים להרבות גם באדר, ושיש סוברים רק באדר"ש.

² והוסיף שם באורך דברים נפלאים בדרך רמו ודרוש. וע"ע בספר פרי צדיק (שמות, ל"ד אדר) שביאר בטו"ט עניין זה, וכן את הפסוק שהביא הרמ"א. והאריך בזה גם בליקוטי מאמרים (עמ' קמב-קמד), ונטה קו שם לומר שאין ענין שמחה באדר ראשון. ע"ש. וראיתי להגר"ע יוסף זצ"ל שכתב (חזו"ע פורים, עמ' ריא), שכוונת הרמ"א בהביאו פסוק זה, לרמוז על חובת לימוד ההלכה, ע"ש שהאריך.

³ אמנם היה נראה דאדרבא, יש להוכיח מדברי החת"ס איפכא, שכתב שם (או"ח סי' רח) בזה"ל: "ואך לפי הנחה שהנחנו שעכ"פ מדאורייתא מחוייבים לעשות שום זכר לכל

ידועים דברי הטור (או"ח סי' תיז) ש"ב חדשי השנה הם כנגד י"ב השבטים. וכתבו בעל הקדושת לוי (פרי תצוה, ד"ה והם נגד) והשפ"א (ליקוטים לחודש אדר) שחודש אדר, שהוא מזל דגים, הוא כנגד יוסף שנמשל לדגים דלא שלטא בהו עינא (ברכות כ ע"ב), כמ"ש "וידגו לרוב בקרב הארץ" (בראשית מה, טז) "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין" (שם שם, כב). והיו ליוסף שני בנים, מנשה ואפרים, שעולים במנין שבטי ישראל, כמ"ש "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", ולכן מעברים השנה דווקא בחודש אדר, כדי שיהיו שני חודשים כנגד שני בני יוסף.⁶

ובקונטרס בענייני ימי הפורים להג"ר חנוך קרלנשטיין זצ"ל (אות ב) כתב ע"פ דבריהם רמז לכך שמעברים את השנה באדר, שבפרשת ויחי (בראשית מט, ט), כאשר יוסף הביא את מנשה ואפרים לפני יעקב לברכם, אמר יוסף "בני הם אשר נתן לי א-להים בזה", והנה המילה "בזה" עולה י"ב בגימטריא (ע"ש באוה"ח הקדוש), וא"כ י"ל שרמז כאן יוסף שבנים אלו, מנשה ואפרים, נתן לי אלקים "בזה" - בעבור חודש השנים עשר, הוא

⁶ וש"ר בפרי צדיק לראש חודש אדר ראשון (אות י) שהביא מדברי הקדושת לוי הנ"ל, וכתב שאדר א' כנגד מנשה ואדר ב' כנגד אפרים. אמנם בהמשך (אות יא) כתב בשם האריז"ל שחישוב סדר החודשים ע"פ סדר הדגלים, ונמצא חודש אדר לנפתלי.

חודש אדר, בן מעברים את השנה, וא"כ הוא לפעמים שני חודשים, כנגד שני בני יוסף שנחשבים חלק מ"ב שבטי י-ה, ומספר החודשים בשנה מעוברת מכיוון גם כנגדם. והנה, השפ"א ביאר הטעם שמרבין בשמחה בחודש אדר, שהמילה "אדר" היא מלשון דירה - "אדור בינותיכם", והיינו שאומר הקב"ה "עשו לי דירה ואשרה שכינתי בתוכם",⁷ ואין השכינה שורה אלא מתוך שמחה (פסחים ק"ז ע"א ועוד), ולכן חודש אדר נקבע לחודש שבו מרבים בשמחה. והטעם שדווקא בחודש אדר מבקש הקב"ה להשרות שכינתו בישראל, לפי שחודש זה הוא כנגד יוסף הצדיק, ומידתו הייתה שמירת הקדושה בטהרתה, כשעמד נגד כל הנסיונות במצרים, ושמירת הקדושה מביאה לידי שמחה, וע"כ מרבין בשמחה בחודש זה. ולפי האמור לעיל, שחודש אדר ראשון הוא כנגד אחד מבניו של יוסף, א"כ הלכה זו ש"מרבין בשמחה" תחול גם באדר"ר, כנגד מדת יוסף, שהיא הסיבה להרבות בשמחה.

לסיכום נידון זה, נחתום בדברי חז"ל "אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוון לבו לשמים".

⁷ ובנותן טעם, שבתחילת חודש אדר קוראים פרשת תרומה, בתחילתה נאמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".

בניין ירושלים ר' בן-ציון סופר

הגמ' במגילה (יז ע"ב) ממשיכה בביאור סדר הברכות:

והיכן מתרוממת קרנם [של צדיקים]? בירושלים, שנאמר 'שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך'.

בכך פותחת לנו הגמרא פתח לעיון במזמור קכב בתהלים,¹ בו מופיע הפסוק שהיא מצטטת. מתוך עיון זה ננסה להבין טוב יותר את הקשר בין הצדיקים לירושלים.

דוד המלך מתאר במזמור זה את חוויית עולי הרגלים העומדים בשערי ירושלים ומתפעלים מיופיה. בחלקו השני של המזמור מתוארת תפילתם של אותם עולי רגלים - "תפילה לשלום ירושלים". ואכן, שלש פעמים מוזכר בתפילה זו ענין **השלום** של ירושלים,² ועלינו להבין מה עניינו.

והנה ידועה דרשת חז"ל, אותה אנו מזכירים בשלהי תפילת שחרית - "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר 'וכל בניך למודי ה', ורב שלום בניך' (ישעיהו נד, ג), אל תיקרי 'בניך' אלא 'בונריך'. ולכאורה תמוה, מדוע הוצרכו חז"ל לדרשת 'אל תיקרי' זו, הרי פשט הפס' מדבר על כך שכל ישראל יהיו 'לימודי ה'", היינו תלמידי חכמים, ועליהם נאמר 'ורב שלום בניך'! כמו כן מן הראוי להבין פשר דרשת 'אל תיקרי' כאן (כמו בכל מקום) - הרי כתוב 'בניך' ולא 'בונריך', והיאך מקרא זה יוצא מידי פשוטו?

לא נאריך כאן בביאור ענין זה מחמת קוצר היריעה, רק נאמר שהדברים יתבהרו על פי עיון במקור הפסוקים הנ"ל בספר ישעיהו (נד, יא-ג), ובספר נחמיה (פרק ד), מהם ניתן להסיק שה**שלום** אותו מרבים תלמידי החכמים איננו כהבנה המקובלת - היפך המחלוקת והמריבה, אלא -

שערי תפילה

היפך המלחמה והצרות.³ וכדברי חז"ל במקומות אחרים שתורה מגנא ומצלא גם בעידנא דלא עסיק בה (סוטה כא ע"ב), ורבנן לא צריכי נטירותא (ב"ב ז ע"ב) - עצם מציאותם של ת"ח בעולם מרבה את השלום והשלוה וממעיטה את המלחמות והסכנות.

אם כנים הדברים, ממילא גם פסוקי **שלום ירושלים** הסמוכים לדרשה הנ"ל, מדברים הם על אותו השלום המיוחל. עולי הרגלים מתפללים ומברכים את ירושלים שתמיד ישרור בה השלום ולא יבוא עוד צר להלחם עליה, ושיהיה שלום בחומותיה ('יהי שלום בחילך', ועין נחמיה שם להבנת הענין).

שלום-ירושלים זה אינו יכול לבוא אלא על ידי הצדיקים, הם תלמידי החכמים העוסקים בתורה ועובדים את בוראם באמת, ובכך מגנים על יושבי העיר להצילה משחת ומכל צר ואויב. הם היושבים בטבורו של עולם, ומרבים שלום בעולם כולו, כדברי הגמ' בסנהדרין (לו ע"א):

'שררך אגן הסהר אל יחסר המזג' (שה"ש ז, ג). 'שררך' - זו סנהדרין. למה נקרא שמה שררך? שהיא יושבת בטיבורו של עולם. 'אגן' - שהיא מגינה על כל העולם כולו.⁴

"שאלו שלום ירושלים" - כיצד? על ידי שתברכו אותה: "ישליו אוהביך". תתפללו על אוהביה, הם הצדיקים המגנים עליה, שיחיו בשלוה והשקט ובטח, ועל ידי כך - "יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך". כאשר הצדיקים יכולים לעסוק בתורתם ובעבודתם במנוחה, גם ירושלים תהיה שמורה ומוגנת.

מעתה ברור מאליו, שמיד אחר ברכת 'על הצדיקים' - מתפללים אנו על בניין ירושלים.⁵ בב"א.

³ ובכך גם תתיישב השאלה המפורסמת - הרי דוקא ת"ח הם המרבים מחלוקת בעולם, ואיה השלום? (אף שתביבים מאד דברי מרן הרא"ה בתירוצו לשאלה זו בעין איה שילהי ברכות, ואכמ"ל).

⁴ ובזה יובן מאד הקשר לפס' הקודם במזמור זה - "כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד" - אלו הסנהדרין ומלכי בית דוד, המלמדים תורה ודעת את ישראל.

⁵ ושוב מצאתי במדרש תהלים על הפס' הנ"ל, שהביא את שני הדרשות שהזכרנו: שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך. מה ראו לומר ולירושלים אחר ברכת הצדיקים, דכתיב שאלו שלום ירושלים, היכן מתרוממות קרני הצדיקים בירושלים. ת"ח מרבים שלום בעולם, שנאמר וכל בניך למודי ה' וגו', למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך. וניכר שאכן כוונת המדרש לומר שהא בהא תליא, וכמו שכתבנו בס"ד.

¹ (א) עֵינֵי הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שֶׁמֶחֶתִי בְּאֶמְרֵיהֶם לִי בַּיַּת ה' נִלְךְ: (ב) עֲמֻדוֹת הַיָּיִן רִגְלֵינוּ בְּשִׁעְרֵיךְ יְרוּשָׁלַיִם: (ג) יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה לְעֵינֵי שֹׁחֲבֵרֵי הַלֵּה יִחְדָּו: (ד) שִׁשָּׁם עָלָנוּ שְׂבֻטִים שְׂבֻטֵיךָ עֲדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהִזְוֹת לְשֵׁם ה': (ה) כִּי שָׁמָּה | יִשְׁבּוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפַּט כְּסֻאוֹת לְבַיִת דָּוִד: (ו) שְׁאֵלוּ שְׁלֹמֹם יְרוּשָׁלַיִם | שְׁלֵיוֹ אֲהַבֶּיךָ: (ז) יְהִי שְׁלֹמֹם חֵילְךָ שְׁלֹמֹה בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ: (ח) לְמַעַן אֲתִי וְרַעִי אֲדַבְרֵהֲנָא שְׁלֹמֹם בְּךָ: (ט) לְמַעַן בֵּית־ה' אֲלֵהֲנֹו אֲבַקְשָׁה טוֹב לְךָ:

² לפסוקים אלו אנו מוסיפים בתפילה עוד פסוקים מענין השלום (וכן הוא בגמ' בשלהי ברכות ועוד כמה מסכתות) - "וראה בנים לבניך שלום על ישראל, שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול, ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום".